

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ СТРУКТУРИ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Підприємництво і бізнес в Україні стали сферами підвищеної небезпеки. Ділова людина постійно наражається на загрози, зумовлені зовнішніми і внутрішніми чинниками. В умовах ринкової економіки на неї діють різні легальні і нелегальні сили. На підприємця тисне сама держава через недосконалу базу чинного законодавства, інтелектуальна і фінансова сили партнерів і конкурентів на ринку, сила криміналітету зі злочинними групами, змушуючи діяти його в умовах недієвої законодавчої бази економіки.

Актуальність теми дослідження зумовлено загальною ситуацією, що склалась на даному етапі розвитку підприємництва України при формуванні ринкових відносин у сфері господарювання. Сучасний підприємець сам формує основи економічної безпеки суб'єкта підприємницької діяльності, і саме вибір та організація ефективної структури служби безпеки (СБ) підприємства відповідно впливає і забезпечує його стабільну діяльність, загальну економічну безпеку.

Мета даного дослідження полягає в тому, щоб проаналізувати специфіку організації СБ підприємства. Отже, *об'єктом вивчення* є розробка існуючих на сучасному рівні підходів та видів організації структури СБ підприємства. Єдиного підходу до формування організаційних структур СБ підприємства не існує, оскільки це залежить від багатьох суб'єктивних та об'єктивних факторів, а саме: від форм власності і напрямків діяльності СБ, господарсько-фінансового стану і систем управління підприємством, його стратегічних та поточних планів, фінансових спроможностей утримувати СБ і т.п.

Вирішальні науково-методологічні засади автор черпав із робіт і досліджень економічного спрямування вітчизняних, зарубіжних вчених та науковців останніх десятиліть. Зокрема це М.І.Зубок, Р.М.Зубок, О.С.Соснін, П.Я.Пригунов, О.В.Ареф'єва, П.І.Орлов, В.Є.Духов, В.І.Ярочкін, В.С.Гусєв, С.С.Драчов, М.І.Дзлів та інші.

Водночас опубліковані роботи недостатньо висвітлюють проблему формування організаційних структур СБ підприємства. Мало уваги приділяється впливу різноманітних зовнішніх і внутрішніх загроз та небезпек на організацію структури СБ підприємств малого і середнього бізнесу.

Виклад основного матеріалу. Відомо, що з точки зору чинного законодавства України, головними проблемами українського підприємництва і бізнесу є такі визначальні фактори: несправедлива приватизація майна і значних економічних ресурсів шляхом перерозподілу їх між «елітою» представників владних структур; розвиток конкуренції з поглинанням слабких і неефективних економічних структур; розвиток недобросовісної конкуренції як наслідок невпорядкованості економіки і ринку (у 6-7 разів вище, ніж в Західній Європі); недосконалість системи правового захисту підприємництва і бізнесу. Конституція України, Господарський (ст. 20), Цивільний (ст. 19), Кримінальний (ст. ст. 36, 38) кодекси України не дають чітко визначеного права фірми на забезпечення власної економічної безпеки, і відновлення права фірми на основі державних гарантій призводить до вищих витрат, ніж попередження втрат власно створеною структурою СБ фірми. Цю проблему слід розглядати не ізольовано, а як складову загальнодержавної системи безпеки [7, ст. 12-13].

В умовах нестабільного ринку існує достатньо широке коло ринкових загроз для малого і середнього бізнесу. Так, за оцінкою російських спеціалістів, існують такі проблеми малого бізнесу у сучасних умовах (у % від числа масових опитувань представників малого бізнесу): високі податки (77%); відсутність необхідної нормативно-правової бази (48%); адміністративні бар'єри (49%); нестача фінансових засобів (39%); складності бухгалтерії (38%); відсутність маркетингових досліджень і збуту (30%); відсутність банківської підтримки (16%).

Загрозами підприємницької діяльності є і будуть у найближчий час визначені групи основних джерел: 1. Загрози від державних нормативних актів та підзаконних актів різних відомств, що протирічать законам і підлягають виконанню, їх часті зміни; претензії з боку різних контролюючих організацій (пожежна служба, санепідгляд та інші). 2. Дії на ринку напівзаконних і незаконних кримінальних структур. 3. Невиконання партнерами, замовниками, постачальниками, клієнтами та іншими своїх обов'язків з оплати контрактів, поставки товарів

і т.п. 4. Загрози, зумовлені внутрішніми конфліктами в колективі чи в середовищі керівництва економічної структури або злочинними наводками з боку персоналу (часто з боку охорони) [2, ст. 16-17].

«Епізодична економічна загроза може виникати у будь-яких підприємств внаслідок дії обставин непереборної дії або внаслідок планових інноваційно-інвестиційних заходів із визначеним бюджетом надходжень і витрат та схемою відновлення платоспроможності...», а також «...із сезонними коливаннями операційного циклу». [9].

Крім вказаних загроз, для Чернігівського регіону визначені такі характерні особливості, що гальмують розвиток малого бізнесу: велика кількість податків і їх високі процентні ставки; ліцензування великої кількості видів підприємницької діяльності; припинення фінансування інноваційних проектів Українською державною інноваційною компанією; низький рівень іноземних інвестицій; дуже слабка інфраструктура малого бізнесу, його недостатнє банківське кредитування і лізинг; недостатня кількість фахівців для ведення робіт з передінвестиційної підготовки проекту, розробки бізнес-плану до його подальшого супроводження [5], до яких можна додати недоукомплектування структур СБ підприємств висококваліфікованими фахівцями.

При організації структури СБ підприємства необхідно враховувати не тільки фактори наявних внутрішніх і зовнішніх загроз, але й такі причини ринкових невдач підприємців, котрі починають свій бізнес (що відмічають російські спеціалісти і що притаманне також українським бізнесменам):

- некомпетентність керівного складу і їх нездатність професійально вести справу (44%);
- керівники не мають управлінського досвіду (17%);
- недоліки в професійних знаннях основних функцій підприємницького (торговельного) менеджменту (16%);
- незнання особливостей діяльності у вибраній сфері бізнесу - транспортування, виробництво, збереження товарів і т.д.(15%);
- недбалість персоналу (1%);
- крадіжки, фальшиві фінансові звіти, неправомірне розпорядження капіталами, приховування даних від податкових і фінансових органів, що призводить до банкрутства (1%) [2, ст.17-18].

Така ситуація свідчить перш за все про те, що необхідно запровадити спільний захист розвитку малого і середнього бізнесу в Україні, об'єднавши зусилля держави разом з підприємницькими структурами, які повинні і змушені відповідно створити власні СБ з охоронними і детективними напрямками діяльності за рахунок своїх сил, ресурсів і засобів. У свою чергу держава отримає новий інструмент контролю над спільною діяльністю по забезпеченню економічної безпеки приватного підприємництва і бізнесу.

На комплексний підхід до забезпечення безпеки, на вироблення спільних заходів із захисту своєї підприємницької діяльності і клієнтів впливає не тільки розвиток внутрішньої і міжнародної злочинності (наприклад, рейдерства в останній час, що змусило створити Антирейдерський союз підприємців України), але й рівень економічного розвитку країни, розвитку правоохоронної системи, відповідальність владних структур за спільний стан справ у державі. Будь-яке підприємство в Україні потребує:

- охорони його офісів, територій, майна, супроводження його цінних вантажів;
- охорони життя і здоров'я персоналу;
- різних детективних і юридичних послуг;
- комплексної протидії промислового шпигунству і недобросовісній конкуренції;
- різних інформаційних послуг щодо ринкової ситуації, діяльності конкурентів, партнерів та інших зацікавлених сторін;
- використання різних систем сигналізації (протипожежна і охоронна);
- підтримки внутрішньооб'єктового і пропускового режимів;
- чіткого виконання всіх нормативних вимог для підтримки на відповідному рівні фінансової та іншої звітності;
- інших спеціальних видів забезпечення, зумовлених конкретним видом діяльності [3, ст. 94-95].

Що стосується конкретно особливостей охоронної діяльності будь-яких СБ підприємства, то слід відмітити пріоритетність контролю території і об'єктів охорони підприємства для того, щоб не допустити виникнення ситуацій, які могли б дестабілізувати роботу цього підприємства. А саме: забезпечення безпеки персоналу і збереження матеріальних цінностей на об'єкті охорони та під час їх перевезення; забезпечення збереження цінних паперів і конфіденційності бізнесу.

Під детективною діяльністю розуміється комплекс маркетингових оперативно-розвідувальних заходів (бізнес-розвідка) в рамках діючого законодавства України, що дозволяє

забезпечити підприємство необхідною інформацією для його стабільної діяльності. Це, насамперед:

- збір відомостей у взаємодії з правоохоронними органами по цивільних та кримінальних справах, що зачіпають інтереси підприємства;
- вивчення ринку з метою збору необхідної для проведення ділових переговорів інформації щодо ненадійних і некредитоспроможних партнерів;
- пошук безвісти зниклих співробітників, майна і матеріальних цінностей підприємства;
- проведення ознайомчих зустрічей з людьми, що мають наміри підписати трудові чи інші угоди з підприємством, та при необхідності і з дозволу вказаних осіб з'ясування характеристикуючих та інших даних на них;
- виявлення можливих чи діючих каналів витоку конфіденційної інформації для забезпечення інформаційної безпеки підприємства;
- прогнозування небезпечних ситуацій і можливої шкоди на підприємстві і у сфері його зовнішніх зв'язків;
- рекомендації з розробки і здійснення єдиної системи заходів безпеки для підприємства [3, ст. 178-179].

Виходячи із загальної концепції безпеки підприємства, його структуризація комплексної безпеки базується на визначенні головних завдань (аналіз реальних і потенційних загроз та їх оцінка; планування і реалізація комплексних заходів з протидії і локалізації загроз), дотриманні двох функцій захисту (створення механізму захисту та здійснення його оптимального управління) та принципів проектування комплексної системи безпеки (комплексність; ешелонування; надійність (рівномірність рубежів); розумна достатність; безперервність). [8, ст. 74-76]. А функції менеджменту комплексної системи безпеки підприємства базуються на відповідальності і делегуванні повноважень в ієрархічній структурі управління організацією зверху вниз. При цьому відповідальність, повноваження і функції повинні гармонійно взаємодіяти між собою і взаємно визначати спільний результат діяльності. Крім загальноприйнятих у менеджменті функцій (планування, організація, мотивація і контроль), в управлінні системою безпеки є достатньо специфічних, які визначаються за пропозиціями професіональних співробітників і менеджерів СБ підприємства залежно від рівня розвитку і виду діяльності підприємства [8, ст. 183-184].

Так, наприклад, при побудові СБ комерційних структур слід враховувати специфічні проблеми у сфері маркетингової діяльності, розвідки, збуту продукції і товарів, роботи зі споживачами, клієнтами та постачальниками. Тут дуже важливі, з точки зору економічної безпеки, завдання збереження комерційної таємниці, планів і намірів виходу на нові ринки, робота з потенційними і очікуваними конкурентами, партнерами і т.д. Вістря профілактичних та упереджувальних заходів у сфері забезпечення безпеки направлене у переважній більшості на кримінальні елементи і тісну взаємодію з правоохоронними органами.

При створенні структур СБ підприємств будь-якого напрямку діяльності (комерційної, виробничо-технічної, фінансово-банківської) людський фактор, психо-фізіологічна надійність кадрового апарату СБ відіграє важливу і принципову роль. Як правило, структура СБ формується із числа колишніх досвідчених і перевірених співробітників МВС, СБУ, армійських розвідпідрозділів, висококваліфікованих менеджерів з безпеки. Вміння співробітника СБ чи менеджера безпеки швидко й оперативно вирішувати ситуаційні проблеми, які зазвичай характерні для комерційної чи іншої діяльності, є основною професіональною якістю [4].

У виробничо-технічній діяльності приватних підприємств характерним у забезпеченні безпеки є створення надійної охорони виробничих об'єктів і проведення на них режимно-профілактичних заходів, збереження таємниці у розробці нових видів продукції, використання нових сучасних технологій. Основним напрямком побудови структури і діяльності СБ буде профілактика і проведення контррозвідувальних заходів та оперативних дій з попередження проникнення на об'єкти промислового шпигунства, здійснення різних диверсійних актів, профілактична протипожежна, санітарно-гігієнічна, екологічна діяльність у процесі виробництва.

Багато особливостей є і в структурі СБ у сфері фінансово-банківського обслуговування, страхування, діяльності бірж, банків і т.д. Основний напрямок роботи СБ націлений на профілактичні, оперативно-розвідувальні, інформаційно-технологічні заходи, перш за все у валютно-фінансовій діяльності. Це постійна робота з клієнтами, конкурентами на фінансових ринках і біржах, аналітична діяльність у розміщенні і русі фінансових засобів та ресурсів, комп'ютерна і технічна розвідка та контррозвідувальна робота.

Тому при підборі і відборі кадрів для СБ підприємств та організації доцільно враховувати поглиблену спеціалізацію співробітника, рівень його професіоналізму (менеджер виробничої, комерційної чи фінансової безпеки) відносно певного виду діяльності і напрямку забезпечення

безпеки підприємства [8, ст. 109-110].

Таким чином, якщо звести всі виділені структури СБ підприємства і їх основні напрямки роботи в єдину функціональну схему, то можна поділити їх за своїми функціональними значеннями на дві частини. Перша відтворює головні зовнішні завдання (збір інформації для забезпечення безпеки; обробка системи взаємодії всіх підрозділів та учасників забезпечення безпеки підприємства) і функції управління (виконання функцій супроводження; технічне забезпечення СБ; забезпечення безпеки клієнтів і партнерів; аналіз зовнішнього середовища; взаємодія з правоохоронними органами) СБ підприємства. Друга - головні внутрішні завдання (перевірка і визначення лояльності персоналу; організація блокування несанкціонованих дій з боку конкурентів і зловмисників; організація контактів з СБ конкурентів для припинення конфліктів) і функції управління (забезпечення внутрішньої безпеки і контроль за всіма блоками управління і діяльності підрозділів підприємства; забезпечення безпеки персоналу; забезпечення безпеки проєктів на ринку) [3, ст.184-186].

Організаційна структура системи безпеки може бути найрізноманітнішою і залежати від конкретного підприємства, його масштабів та форм власності. Тому створювати її потрібно обдумано і раціонально, максимально використовуючи досвід спеціалістів у сфері безпеки бізнесу. Структура, чисельність і склад СБ підприємства визначаються реальними потребами і ступенем конфіденційності її інформації. Приблизною типовою схемою структури системи безпеки підприємства (організації) може слугувати запропонована структура В.І.Ярочкіна: 1. Відповідальний керівник системи. 2. Рада з безпеки (основний склад з ведучих і відповідальних за забезпечення безпеки спеціалістів). 3. СБ у складі відділів (самостійний структурний підрозділ): охорони, режиму, кадрів, документів з комерційною таємницею, інженерно-технічних засобів безпеки та контрольно-розвідувальної і інформаційно-аналітичної діяльності. 4. Лінійні підрозділи, які активно приймають участь у забезпеченні економічної безпеки (кадровий, фінансовий, плановий, юридичний, маркетинг та інші). Рішення про створення СБ приймає керівник підприємства відповідно до його статуту. Відповідальний керівник системи безпеки - це чи сам директор, чи один із його заступників з певними знаннями у сфері безпеки [10, ст. 22].

Підсумовуючи, слід сказати, що сьогодні, в період глобалізації суспільного розвитку і переходу людства до науково-інформаційних технологій, формування структури СБ підприємства трактується українськими і зарубіжними фахівцями та науковцями як фактор соціально-економічної стабільності підприємства і суспільства, його конкурентоздатності і безпеки. Виходячи із того, що «організація виробництва - це система факторів виробництва, яка взаємодіє через технологічні контури відтворення з метою досягнення поставлених цілей на підставі дії економічних законів» [6], автор може так сформулювати організацію структури СБ підприємства: це - комплексна система сил, засобів, методів та заходів забезпечення безпеки від зовнішніх і внутрішніх факторів загроз підприємству окремим його самостійним підрозділом для стабільного розвитку виробництва в рамках діючого законодавства України.

Будь-яке підприємство органічно пов'язане із суспільством та державою. І, задовольняючи свої потреби у забезпеченні безпеки стабільного розвитку, воно тим самим задовольняє потреби, інтереси та національну безпеку держави. Крім того, задовольняючи потреби підприємства і бізнесу за рахунок ефективної діяльності сучасних структур СБ, суспільство готує потрібних і корисних спеціалістів своєї справи у сфері організації національної структури безпеки країни. Отже, розв'язання основної проблеми організації структури СБ підприємства тягне за собою вирішення низки основних питань у забезпеченні національної безпеки України.

Джерела та література:

1. Гусев В.С., Демин В.А., Кузин Б.И., Медников М.Д., Соколицын С.В., Степашин С.В., Федотов А.В., Шульц В.Л. Экономика и организация безопасности хозяйствующих субъектов, 2-е изд. - СПб.: Питер, 2004. - 288 с. : ил. - (Серия)Учебник для вузов»).
2. Дзлив М.И. Предпринимателю. Как избежать опасности / М.И.Дзлив. М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2006. - 349 с.
3. Драчев С.С. Основы корпоративной безопасности. - СПб.: ООО «Издательство Полигон», 2000. - 240 с., ил.
4. Іванець В.А. Концептуальні основи управління персоналом та кадрова безпека підприємства // Сіверянський літопис, № 4-5, 2005. - С. 85-87.
5. Коропатник Т., Курганська Н. Розвиток малого бізнесу в Чернігівському регіоні // Сіверянський літопис, № 6, 2005. - С. 135-139.
6. Кравчук Г.В. Концептуалізація траєкторії розвитку теорії організації виробництва // Сіверянський літопис, № 2, 2006. - С. 125-129.
7. Орлов П.І., Духов В.Є. Основи економічної безпеки фірми: Навчальний посібник. - Х.: ТОВ «Прометей - Прес», 2004. - 284с.

8. Соснин А.С., Прыгунов П.Я. Менеджмент безопасности предпринимательства: Учеб. Пособие.- К.: Изд-во Европ. Ун-та, 2002. - 357 с.

9. Шкарлет С.М. Первинні засади структурної моделі економічної безпеки підприємства / Сіверянський літопис, № 1, 2006. - С. 124-130.

10. Ярочкин В.И. Система безопасности фирмы. - 3-е изд., перераб. И доп. - М.: Ось-89, 2003. - 352 с.

Юрій Ніколаєнко, Максим Демченко

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ БЕЗГОТІВКОВИХ РОЗРАХУНКІВ У ПЛАТІЖНОМУ ОБОРОТІ УКРАЇНИ

Україна як молода незалежна держава чітко визначила своїм пріоритетним напрямком подальшого розвитку поступове і безупинне входження до складу європейської спільноти. Таке спрямування, з одного боку, відкриває перед нашою країною новітні горизонти співпраці з розвинутими країнами Європейського Союзу, що повинно стати новим поштовхом економічного розвитку, з іншого боку, європейський вибір накладає величезну відповідальність на уряд, Верховну Раду і Президента України перед власними громадянами. По-перше, за правильність такого вибору, по-друге, за забезпечення стрімкого зростання рівня життя і наближення його до європейських стандартів.

Пожвавлення економічних відносин українських суб'єктів господарювання зі своїми партнерами у провідних країнах Європи та світу вимагатиме від національної банківської системи стати ефективнішим посередником в експортно-імпортних операціях і банківських розрахунках. Тому такі питання, як правильність вибору методів і форм безготівкових розрахунків, швидкість і якість проведення таких розрахунків, взаємні гарантії оплати і поставки товарів або здійснення послуг, впровадження нових форм і видів безготівкових розрахунків стануть, безперечно, предметом ширшої взаємодії українських банків та їх клієнтів, а також наукових і теоретичних новацій.

Актуальність питань подальшого розвитку і поглиблення безготівкових розрахунків між суб'єктами господарювання як в Україні, так і за її межами зумовили вибір теми даного наукового дослідження. Теоретичні, методичні та економіко-організаційні питання розвитку сучасних форм та видів безготівкових розрахунків, платіжних систем стали провідними темами досліджень відомих зарубіжних економістів. Ці проблеми відображено і у вітчизняній науковій літературі, зокрема, у дослідженнях О.Д. Василика, В.В. Вітлінського, А.С. Гальчинського, В.М. Гейця, В.М. Кравця, А.І. Кредісова, В.І. Міщенко, О.М. Мозгового, А.М. Мороза, С.В. Науменкової, Ю.М. Пахомова, М.І. Савлука, А.С. Савченка, В.С. Стельмаха, В.П. Страхарчук, М.Ф. Тимчука, А.С. Філіпенка, В.А. Юшенка та інших. Разом з тим у вищезгаданих публікаціях недостатньо висвітлені проблеми впровадження новітніх безготівкових форм електронних розрахунків з позицій необхідності інтеграції платіжної системи України у європейську платіжну систему.

Систематизація літературних джерел, проведений аналіз існуючих рекомендацій з проблем розвитку сучасних видів і форм безготівкових розрахунків, статистичних матеріалів та ресурсів Інтернет дозволяють нам зробити ряд висновків та узагальнень з приводу діючого в Україні механізму безготівкових розрахунків у банківській системі України.

Згідно з Законом України «Про Національний Банк України» № 679-14 від 20.05.1999 року в контексті безготівкових розрахунків НБУ виконує такі функції, як:

- визначення системи, порядку і форм платежів, у тому числі між банками;
- визначення напрямів розвитку сучасних електронних банківських технологій;
- координація та контроль створення електронних платіжних засобів, платіжних систем, автоматизації банківської діяльності та засобів захисту банківської інформації.

Напрямок на стабільність та прогнозованість банківської системи України знайшов своє відображення і в «Основних засадах грошово-кредитної політики на 2007 рік». У вищезгаданому документі передбачено у 2007 році збільшення грошової маси на 28-33 відсотки та монетарної бази, що, на думку фахівців НБУ, забезпечуватиме задоволення попиту на гроші, сприяючи процесу мультиплікативного розширення грошової пропозиції. Треба відмітити, що за останні п'ять років у цьому напрямку НБУ проводиться велика поетапна робота.

Так, зокрема, в 2001 році була розроблена інструкція «Про безготівкові розрахунки в національній валюті» (затверджена постановою правління НБУ №135 від 29.03.2001 року) на